



**NÁRODNÝ PROGRAM
OCHRANY GENETICKÝCH ZDROJOV RASTLÍN
PRE VÝŽIVU A POĽNOHOSPODÁRSTVO**

NA ROKY 2015-2019

2014

OBSAH

1. ÚVOD.....	3
2. ÚČEL A VÝCHODISKÁ NÁRODNÉHO PROGRAMU	4
2.1. Medzinárodné dohovory a strategické dokumenty	4
2.2 Národné dokumenty	5
2.3 Národná legislatíva	6
3. ANALÝZA STAVU RIEŠENIA GENETICKÝCH ZDROJOV RASTLÍN.....	6
4. CIELE NÁRODNÉHO PROGRAMU	8
5. LEGISLATÍVA NÁRODNÉHO PROGRAMU.....	9
6. VECNÁ NÁPLŇ NÁRODNÉHO PROGRAMU.....	9
6.1 Monitoring.....	10
6.2 Zhromažďovanie.....	11
6.3 Hodnotenie.....	11
6.4 Dokumentácia a inventarizácia.....	12
6.5 Uchovávanie.....	12
6.6 Regenerácia	12
6.7 Využívanie, distribúcia a poskytovanie informácií.....	13
6.8 Medzinárodná spolupráca.....	14
7. BUDOVANIE A ROZŠIROVANIE KAPACÍT PRE OCHRANU BIODIVERZITY.....	14
8. MANAŽMENT NÁRODNÉHO PROGRAMU.....	15
8.1 Rada genetických zdrojov rastlín.....	15
8.2 Génová banka	16
8.3 Informačný systém	16
9. PRÍSTUP, PRÍNOS A VYUŽÍVANIE GENOFONDU.....	17
10. OPATRENIA NA REALIZÁCIU A KONTROLU PLNENIA ÚLOH NÁRODNÉHO PROGRAMU.....	18
10.1. FINANCOVANIE	18

1. ÚVOD

Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky podľa § 24 zákona č. 215/2001 Z. z. o ochrane genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo obstaráva a schvaľuje Národný program ochrany genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo (ďalej len Národný program). Tieto aktivity na národnej úrovni sa konajú v zmysle Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí SR o uzavretí Dohovoru o biologickej diverzite, uverejnené v Zbierke zákonov č. 34/1996; Medzinárodnej zmluvy o genetických zdrojoch rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo, ktorá vstúpila do platnosti 29. júna 2004; Stratégie EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2020, schválenej Európskou komisiou 3. mája 2011 a Aktualizovanej národnej stratégie ochrany biodiverzity do roku 2020 schválenej 8. januára 2014 vládou SR uznesením číslo 12/2014.

Národný program nadväzuje na doteraz prebiehajúci Národný program na roky 2010-2014. Predkladaný návrh doterajší dokument aktualizuje a uvádza ho do plného súladu s novými právnymi normami najmä s Národnou stratégiou ochrany biodiverzity na Slovensku do roku 2020, Akčným plánom pre túto Národnú stratégiu a Stratégiou EÚ v ochrane biodiverzity do roku 2020.

Koordináciu Národného programu je poverené Národné poľnohospodárske a potravinárske centrum Výskumný ústav rastlinnej výroby v Piešťanoch, kde aktivity priamo koordinuje národný koordinátor, ktorého menuje Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. Riešenie problematiky Národného programu sa riadi Rámcovou metodikou, odborným a poradným orgánom je Rada genetických zdrojov rastlín.

Genetické zdroje rastlín chránené zákonom NR SR č. 215/2001 Z. z. o ochrane genetických zdrojov rastlín (ďalej len zákon), vykonávacou vyhláškou MP SR č. 283/2006 k zákonu (ďalej len vyhláška) a Národným programom sú významnou časťou širokej druhovej rôznorodosti rastlín, kedy spolu staré domáce a krajové odrody, šľachtené odrody, ich pôvodné druhy s príbuznými divo rastúcimi druhmi vytvárajú genofond rastlín.

Genetické zdroje rastlín sú zhromažďované a uchovávané nielen pre súčasnosť, ale najmä pre využitie v budúcnosti, majú má svoju biologickú i hospodársku hodnotu. Štúdium genetických zdrojov umožňuje výber vhodného východiskového materiálu s požadovanými znakmi a vlastnosťami na zefektívnenie procesu tvorby nových odrôd. Genetické zdroje rastlín a ich ochrana sú teda hospodársky a politicky významnou a strategickou zložkou majetku štátu. Z tohto hľadiska je ich ochrana podľa zákona ekonomickou prioritou s dopadom na súčasnú a budúcu kvalitu života, má významný vplyv na potravinovú bezpečnosť obyvateľov Slovenskej republiky.

Slovensko je medzinárodne platnými dokumentmi legálne zaviazané k akceptovaniu zodpovednosti za uchovávanie a trvalo udržateľné využívanie biologickej diverzity na vlastnom území. Národný program podporuje genetickú rôznorodosť a výmenu informácií vrátane úzkej spolupráce medzi členskými krajinami Európskeho spoločenstva. To tiež umožňuje koordináciu medzinárodnej spolupráce pri práci s genetickými zdrojmi.

Z uvedených dôvodov Národný program podrobnejšie upravuje oblasť ochrany genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo v súlade s platnými právnymi predpismi a medzinárodnými dohovormi. Dotvára tak organizačný rámec nevyhnutný pre efektívne a trvalo udržateľné využívanie rastlinných genetických zdrojov v súlade s potrebami a zásadami trvale udržateľného pôdohospodárstva.

Národný program v zmysle § 6 zákona obstaráva MPRV SR na obdobie piatich rokov a vyhlasuje sa ku dňu 1.1.2015.

2. ÚČEL A VÝCHODISKÁ NÁRODNÉHO PROGRAMU

V súlade s celosvetovým trendom aj v Slovenskej republike sa uskutočňuje systematická a cieľavedomá ochrana genetických zdrojov pestovaných rastlín, ktorá zároveň patrí k najvýznamnejším prioritám poľnohospodárskeho výskumu. Otázka posilňovania a budovania kapacít je aktuálna pre všetky krajiny, ktoré sa zaviazali plniť záväzky obsiahnuté v Dohovore o biologickej diverzite, ktoré spoločne prispievajú ku tvorbe rámca pre globálny manažment ochrany životného prostredia.

Príprava novelizácie Národného programu nadväzuje na predchádzajúci Národný program na roky 2010-2014. Zásady, priority a ciele tohto dokumentu vychádzajú z aktuálnej potreby dlhodobého uchovávanía a poskytovania genetických zdrojov rastlín užívateľom v súlade s ich potrebami a s uzatvorenými medzinárodnými dohodami Slovenskej republiky .

2.1. Medzinárodné dohovory a strategické dokumenty

Dohovor o biologickej diverzite

Dohovor vytvára spolu s ďalšími medzinárodnými dokumentmi základný medzinárodný právny rámec, ktorý je v súlade so zámermi vlády Slovenskej republiky v oblasti ochrany biodiverzity, a to jej časti týkajúcej sa ochrany genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo. Dohovor vstúpil do platnosti 19. mája 1993 po ratifikácii Národnou radou uznesením číslo 556/1994 a podpisom prezidentom republiky. V zbierke zákonov SR bol uverejnený ako Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR o uzavretí Dohovoru o biologickej diverzite pod číslom 34/1996.

Samotným dokument má tri základné ciele a to ochranu biologickej diverzity, zabezpečenie trvalo udržateľného využívania jej zložiek a zabezpečenie spravodlivého a rovnocenného rozdeľovania prínosov z využívania genetických zdrojov.

Medzinárodná zmluva o genetických zdrojoch rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo

Medzinárodná zmluva o ochrane genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo (ďalej len Medzinárodná zmluva), je dokument medzinárodného významu, ktorý bol prijatý na 31. zasadnutí konferencie OSN pre výživu a poľnohospodárstvo v novembri 2001 v Ríme prostredníctvom rezolúcie 3/2001. Medzinárodná zmluva nadobudla platnosť 29. júna 2004. Hlavným cieľom je uchovávanie a trvalo udržateľné využívanie rastlinných genetických zdrojov a spravodlivé delenie sa o výhody vyplývajúce z ich využívania. Medzinárodná zmluva je nástrojom poskytovania technickej pomoci v rámci medzinárodného systému. V koordinácii FAO bola vo februári 2004 vypracovaná Dohoda o založení svetového zverenského fondu pre diverzitu plodín (ďalej len dohoda), ktorá bola otvorená na podpis v ústredí FAO. Dohoda nadobudla platnosť 21. októbra 2004.

Uznesením Národnej rady SR č. 1940 z 9.2.2010, Slovenská republika vyslovila súhlas s pristúpením k Medzinárodnej zmluve a k Dohode o založení Svetového zverenského fondu pre diverzitu plodín. Oznam bol uverejnený v Zbierke zákonov č. 446/2010 a 449/2010.

Nagojský protokol

Desiata konferencia zmluvných strán Dohovoru o biologickej diverzite v Nagoji v roku 2010 viedla k prijatiu Celosvetového akčného plánu pre biologickú diverzitu 2011-

2020, Nagojského protokolu o prístupe ku genetickým zdrojom a spravodlivom rozdeľovaní prínosov z ich využívania a Stratégie na mobilizáciu zdrojov pre zachovanie biodiverzity.

Nariadením Rady Európskeho parlamentu č. 511/2014 zo 16. apríla 2014 prijala Európska únia implementáciu Nagojského protokolu a zabezpečenie jeho ratifikácie v Európskej únii. Nariadenie sa vzťahuje na všetky formy využívania genetických zdrojov v EÚ a zahŕňa povinnosti pre používateľov genetických zdrojov v krajinách Európskej únie.

Stratégia Európskej únie v oblasti biodiverzity do roku 2020

Dokument bol prijatý Európskou komisiou a parlamentom 20. apríla 2011, COM (2011) 244 final. Hlavným cieľom dokumentu je zastaviť stratu biodiverzity a ekosystémových služieb v EÚ a obnoviť ich v čo najväčšom rozsahu. Ďalšie ciele Stratégie v oblasti biodiverzity členské štáty privádzajú na správnu cestu smerujúcu k splneniu jej vlastných cieľov ako aj jej celosvetových záväzkov.

Ochranou a zachovaním biodiverzity teda genetickými zdrojmi, sa dokument zaoberá v kapitole zachovania a posilnenia ekosystémov a ich služieb, ale najmä v kapitole zaistenie udržateľnosti poľnohospodárstva, lesného a rybného hospodárstva a v boji proti invazívnym cudzím druhom rastlín.

Bioersity International - Európsky kooperatívny program ochrany genetických zdrojov

Bioersity International je medzinárodná organizácia, ktorá koordinuje všetky aktivity s genetickými zdrojmi v rámci Európy. Za účelom koordinácie aktivít s genetickými zdrojmi rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo v rámci EÚ má program „European Cooperative Program for Plant Genetic Resources“ (ďalej len ECPGR). Program vychádza z Dohovoru o biologickej diverzite a Medzinárodnej zmluvy.

Slovenská republika je súčasťou Bioersity International a ECPGR. V súčasnosti pristúpila už k IX. fáze jeho aktivít na roky 2014 až 2018, kde bude SR cez kurátorov plodín pracovať v ôsmich pracovných skupinách (*Barley, Avena, Wheat, Prunus, Malus/Pyrus, MAP, Vegetable, Vitis*).

2.2 Národné dokumenty

Aktualizovaná Národná stratégia ochrany biodiverzity do roku 2020

Akčný plán pre implementáciu opatrení vyplývajúcich z Aktualizovanej Národnej stratégie ochrany biodiverzity do roku 2020

Národnú stratégiu do roku 2020 schválila vláda SR uznesením č. 12/2014 dňa 8. januára 2014. Dokument má päť kľúčových oblastí, ktoré vychádzajú zo Stratégie EÚ v oblasti biodiverzity. Z nich najmä cieľ A.2 v oblasti B: zachovanie a posilnenie ekosystémov a ich služieb a v oblasti C: ochrana biodiverzity v štátnej politike poľnohospodárstva, lesného a rybného hospodárstva sa priamo týkajú problematiky Národného programu ochrany genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo.

Akčný plán pre implementáciu opatrení vyplývajúcich z aktualizovanej národnej stratégie vypracovalo Ministerstvo životného prostredia SR. Národný program ochrany genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo je priamo riešený v dvoch

bodoch (č.91, 92). Ďalej je problematika ochrany genetických zdrojov rastlín riešená minimálne v ďalších siedmich bodoch Akčného plánu ochrany biodiverzity SR.

2.3 Národná legislatíva

Zákon Národnej rady SR č. 215/2001 Z. z. o ochrane genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo.

Zákon NR SR č. 215/2001 Z. z. v §6 definuje Národný program ako súhrn organizačných, právnych a ekonomických opatrení na zabezpečovanie komplexnej a sústavnej ochrany genetických zdrojov rastlín. Je to základný dokument v oblasti ochrany genetických zdrojov rastlín, ktorý obstaráva a schvaľuje MPRV SR. Úlohy Národného programu plní NPPC VÚRV Piešťany a ním zriadené riešiteľské pracoviská a repozitóriá podľa §8 a 9 po dobu jeho trvania čo zvyčajne predstavuje päť rokov.

V zmysle zákona sa vytvára komplexný systém ochrany genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo v Slovenskej republike, ustanovujú sa požiadavky na zriadenie riešiteľských pracovísk, kurátorov a repozitórií a financovanie.

Vyhláška MP SR č. 283/2006 Z. z., z 3. mája. 2006 ktorou sa vykonáva zákon o ochrane genetických zdrojov rastlín

Vyhláška MP SR č. 283/2006 Z.z. ustanovuje podrobnosti o monitorovaní a identifikácii genetických zdrojov rastlín, o ich zhromažďovaní a uchovávaní, o jednotlivých druhoch kolekcii a tiež o vedení dokumentácie repozitórií a ich prevádzkovom poriadku.

3. ANALÝZA STAVU RIEŠENIA GENETICKÝCH ZDROJOV RASTLÍN

Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR (ďalej len MPRV SR) ustanovuje Národný program za účelom organizačného a vecného zachovávanía a udržateľného využívania genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo na území Slovenskej republiky. Národný program venuje v prvom rade pozornosť ochrane domáceho genofondu a v rámci pôvodného domáceho genofondu sa zvláštny dôraz kladie na ochranu ohrozeného genofondu. Základné ciele a strategické smery Národného programu vychádzajú z Aktualizovanej Národnej stratégie ochrany biologickej diverzity do roku 2020 .

Výskumný ústav rastlinnej výroby v Piešťanoch, hoci prešiel v posledných rokoch viacerými reorganizáciami, venuje nepretržitú pozornosť práci s genetickými zdrojmi rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo už od päťdesiatych rokov minulého storočia. Riešenie problematiky genetických zdrojov bolo súčasťou viacerých výskumných úloh a projektov vedy a techniky riešených na VÚRV Piešťany a ďalších výskumných pracoviskách v rámci Slovenskej republiky. V prvej polovici deväťdesiatych rokov boli kolekcie udržiavané decentralizovane na riešiteľských pracoviskách, pričom úlohu koordinačného pracoviska plnil VÚRV Piešťany, v zmysle poverenia z uznesenia 28. porady vedenia MPaV SR z

11.11.1991. Do riešenia problematiky bolo vtedy zapojených 19 pracovísk v rámci celej SR, ktoré vo svojich kolekciách mali zhromaždených 16 200 vzoriek genetických zdrojov. V novembri 1991 vznikol prvý Program ochrany genofondov kultúrnych rastlín na Slovensku. Riešenie problematiky ochrany genetických zdrojov prebieha od tej doby nepretržite a ako posledný bol schválený Národný program ochrany genetických zdrojov na roky 2010 -2014.

Génová banka SR, ako účelové technické zariadenie slúži pre dlhodobé uchovávanie semien genetických zdrojov rastlín v životaschopnom stave, bola otvorená v októbri 1996. Je jediným pracoviskom podobného druhu na Slovensku a má kapacitu pre uchovanie 50 000 semenných vzoriek. V súčasnosti zhromažďuje informácie o stave biodiverzity, zaoberá sa jej ochranou, monitoruje a zberá genetické zdroje rastlín z ohrozených oblastí Slovenska. Génová banka SR v roku 2014 dlhodobo uchovávala 181 ex situ kolekcií, 1 in vitro a 1 in situ kolekciu, čo predstavuje 21 392 semenných vzoriek (17 649 vzoriek v Aktívnej kolekcii a 3 743 vzoriek v Základnej kolekcii) v životaschopnom stave a eviduje 26 349 pasportných informácií o nich vo svojich databázach informačného systému .

Od roku 2003 bola problematika genetických zdrojov rastlín riešená formou úloh odbornej pomoci pre MPRV SR. V rokoch 2013 až 2014 sa riešili technické problémy Génovej banky SR rekonštrukciou technickej infraštruktúry. Finančné prostriedky na rekonštrukciu chladiaceho systému, na novú prístrojovú infraštruktúru a informačný systém genetických zdrojov boli získané v rámci európskych štrukturálnych fondov.

Dopady každoročného znižovania finančného rozpočtu z MPRV SR sa odrazili i v znižovaní aktivít a prispeli k priamemu obmedzeniu riešenia vecnej problematiky nielen na koordinačnom pracovisku, ale najmä na riešiteľských pracoviskách Národného programu. Nepridelenie finančných prostriedkov riešiteľským pracoviskám v rokoch 2004-2006 a 2011-2014 spôsobilo to, že tieto subjekty ukončili aktivity s genetickými zdrojmi. Následne musel byť biologický materiál semenných druhov z riešiteľských pracovísk podľa §18 a 20 zákona priamo odovzdaný do Génovej banky SR (strukoviny – ŠS Horná Streda, a. s., kukurica - SEMPOL Holding a. s. Trnava, zeleniny – VÚZ, s. r. o., Nové Zámky, trávy – Graminex, sro. Levočské Lúky a pod.). Okrem toho sa v roku 2011 začalo i s presunom ohrozenej kolekcie viniča hroznorodého z bývalého pracoviska VŠSVV n. o. v Modre na NPPC VURV do Piešťan na výskumné pracovisko Borovce. V roku 2014 sa na základe oznámenia o zrušení aktivít s genetickými zdrojmi z riešiteľského pracoviska VŠUZ a. s. Veľká Lomnica začali jednanie a presun in vitro kolekcie ľuľka zemiakového do in vitro laboratória v Piešťanoch (presun cca 700 vzoriek). Ďalšie riešiteľské pracoviská a najmä repozitória priebežne avizovali ukončenie činnosti a odovzdanie kolekcií genetických zdrojov na NPPC VURV Piešťany, čo je najmä pre presun trvalých kultúr nereálne vzhľadom na nedostatok pôdy a priestorov. Týmito činnosťami je ohrozené ďalšie plnenie úloh Národného programu vyplývajúcich zo zákona.

Príprava Národného programu prebiehala v zmysle zákona, návrh dokumentu bol prejednaný a pripomienkovaný na zasadnutí Rady genetických zdrojov v októbri 2014. Bolo uložené uznesenie podľa ktorého sa mali riešiteľské pracoviská písomne vyjadriť k ďalšiemu pokračovaniu aktivít a k mali podať kalkuláciu nákladov na riešenie. Na základe výsledkov možno konštatovať že z 23 oslovených subjektov odpovedalo 10, jeden list sa vrátil nedoručený, ostatní zástupcovia riešiteľských pracovísk neodpovedali, predpokladáme, že nemajú záujem ďalej pokračovať v práci s genetickými zdrojmi.

Z analýzy doručených odpovedí vyplýva, že tieto riešiteľské pracoviská majú záujem pracovať s genetickými zdrojmi i naďalej, len je potrebné zo strany MPRV SR zabezpečiť adekvátne financovanie ich aktivít.

Celková požiadavka na finančné prostriedky je vyčíslená v kapitole 10.1 Financovanie Národného programu.

4. CIELE NÁRODNÉHO PROGRAMU OCHRANY GENETICKÝCH ZDROJOV RASTLÍN PRE VÝŽIVU A POĽNOHOSPODÁRSTVO

1. Obmedziť stratu biodiverzity v súlade s Dohovorom o biologickej diverzite prostredníctvom zhromažďovania a uchovávanía genetických zdrojov rastlín určených pre výživu a poľnohospodárstvo nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky.
2. Zachovať a rozšíriť *ex situ* kolekcie domácich genetických zdrojov rastlín pre potreby súčasnej a budúcich generácií.
3. Rozširovať uchovávané kolekcie o divorastúce a ich príbuzné druhy, k zabezpečeniu zachovania genetickej diverzity v rámci druhu.
4. Zabezpečiť a udržovať bezpečné štandardné podmienky pre uchovávanie v *ex situ* a *in vitro* kolekciách a podporovať aktivity *in situ* a *on farm* uchovávanía.
5. Zabezpečiť dostupnosť genetických zdrojov rastlín, uchovávaných v Slovenskej republike a informácií o nich pre domácich a zahraničných užívateľov v súlade s predpismi EÚ, medzinárodnými dohodami a normami platnými v Slovenskej republike.
6. Vytvárať predpoklady na vzdelávanie a zvyšovať povedomie mladej generácie a rôznych záujmových skupín v oblasti ochrany prírodnej a kultúrnej biodiverzity.
7. Podieľať sa na celosvetovom úsilí o zachovanie, trvalé a spravodlivé využívanie genetických zdrojov rastlín a na prínosoch, ktoré vyplývajú z ich využívania.
8. Realizovať výskum uchovávanía a využívania genetických zdrojov rastlín v poľnohospodárstve a tvorbe krajiny v rámci riešenia aktuálnych problémových oblastí (zmena klímy, strata diverzity rastlín, problémy vyskytujúce sa pri dlhodobom skladovaní semien a pod.).

Konkrétne aktivity na realizáciu základných cieľov:

- identifikácia stavu zložiek biologickej diverzity na úrovni rastlinných druhov využiteľných pre výživu a poľnohospodárstvo
- budovanie kapacít na zabezpečenie ochrany ohrozených genetických zdrojov rastlín zo zrušených riešiteľských pracovísk Národného programu,
- vykonávanie pravidelnej inventarizácie stavu uchovávaných genetických zdrojov v Génovej banke SR a v poľných kolekciách
- riešenie výskumných a vývojových projektov v pôsobnosti vedecko-výskumnej základne v rezorte pôdohospodárstva a na príslušných univerzitách orientovaných na výskum ochrany agrobiodiverzity a jej trvalo udržateľné využitie
- systematický monitoring, zber, uchovávanie a hodnotenie pôvodných domácich genotypov a populácií z druhov využiteľných pre výživu a poľnohospodárstvo
- monitoring a identifikácia procesov ohrozujúcich diverzitu domácich genotypov a populácií
- budovanie a udržiavanie národného informačného systému pre inventarizáciu stavu genetických zdrojov
- vytváranie nových klasifikátorov pre hodnotenie uchovávaných rastlinných druhov
- vytváranie podmienok pre uchovávanie genotypov z vegetatívne množených druhov v poľných kolekciách, repositóriách, arborétach a botanických záhradách
- modernizovanie technológií pre uchovávanie genetických zdrojov rastlín používaním špeciálnych techník

- podporovanie všetkých foriem výchovy a rastu povedomia o dôležitosti zachovania a ochrany biodiverzity rastlín
- vytvorenie predpokladov pre rozšírenie a systematické využívanie biodiverzity v poľnohospodárskej praxi pre zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja poľnohospodárstva a kvality produkcie

5. LEGISLATÍVA NÁRODNÉHO PROGRAMU

Príprava novelizácie Národného programu nadväzuje na predchádzajúci Národný program 2010-2014 a vychádza z aktuálnej potreby dlhodobého uchovávanía a poskytovania genetických zdrojov rastlín užívateľom v súlade s ich potrebami a s uzatvorenými medzinárodnými dohodami v zmysle Dohovoru o biologickej diverzite.

Ďalej uvedené dokumenty vytvárajú medzinárodný právny rámec, ktorý je v súlade so zámermi vlády Slovenskej republiky v oblasti ochrany biodiverzity, a to jej časti týkajúcej sa ochrany genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo.

Medzinárodná legislatíva:

- Globálny plán akcií pre uchovanie a trvalé využívanie genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO 1996, aktualizácia 2010);
- Medzinárodná zmluva o genetických zdrojoch rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo, ktorá vstúpila do platnosti 29. júna 2004 a Uznesenie NR SR č. 1940 z 9.2.2010, ktorým NR SR vyslovila súhlas s prístupím SR k Medzinárodnej zmluve a k Dohode o založení Svetového zverenského fondu pre diverzitu plodín; (Zbierka zákonov SR č. 446/2010 a 449/2010);
- Rozhodnutie Rady Európskej komisie COM (2012) 577 final o uzavretí Protokolu z Nagoje, o prístupe ku genetickým zdrojom a spravodlivom a rovnocennom spoločnom využívaní prínosov vyplývajúcich z ich používania
- Oznámenie Európskej komisie z 3. mája 2011, COM (2011) 244 final o prijatí Stratégie EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2020;

Právna úprava starostlivosti o genetické zdroje rastlín v SR:

- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR o uzavretí Dohovoru o biologickej diverzite uverejnené v Zbierke zákonov č. 34/1996;
- Zákon Národnej rady SR č. 215/2001 Z. z. o ochrane genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo;
- Vyhláška MP SR č. 283/2006 Z. z., z 3. mája. 2006 ktorou sa vykonáva zákon o ochrane genetických zdrojov rastlín;
- Uznesenie vlády SR č.12 z 8.1.2014 o schválení Aktualizovanej Národnej stratégie ochrany biodiverzity do roku 2020;
- Akčný plán pre implementáciu opatrení vyplývajúcich z Aktualizovanej Národnej stratégie ochrany biodiverzity do roku 2020;

Doplňujúcimi dokumentmi sú ďalej:

- Zákon NR SR č.100/2008, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 151/2002 Z. z. o používaní genetických technológií a geneticky modifikovaných organizmov v znení neskorších predpisov;
- Vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 399/2005 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 151/2002 Z. z. o používaní genetických technológií a geneticky modifikovaných organizmov v znení neskorších predpisov v znení vyhlášky č. 312/2008 Z. z. a v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov;

6. VECNÁ NÁPLŇ NÁRODNÉHO PROGRAMU

Národným programom sa zabezpečuje monitorovanie genetických zdrojov rastlín v mieste a mimo miesta ich prirodzeného výskytu vrátane zdomácnených a pestovaných rastlín, zhromažďovanie, hodnotenie, uchovávanie a dokumentácia o genetických zdrojoch rastlín. Ďalej sa tu vymedzujú vzťahy a väzby medzinárodnej spolupráce, postavenie Génovej banky SR a Informačný systém genetických zdrojov rastlín. V oblasti využívania genetických zdrojov rastlín je orientovaný najmä na zvyšovanie genetickej hodnoty a rozširovanie genetického základu rastlín, podporu trvalo udržateľného poľnohospodárstva pomocou spestrenia rastlinnej produkcie a rozšírením diverzity rastlín. V rámci budovania inštitúcií a kapacít sa orientuje najmä na podporu pracovných sietí genetických zdrojov rastlín, budovanie komplexného informačného systému, vývoj monitoringu a výstražného systému na zabránenie strát biodiverzity, rozširovanie a zlepšovanie vzdelávania a podporu verejného povedomia o význame uchovania a využívania genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo-

6.1 Monitoring

Monitorovanie - pravidelná kontrola stavu genetických zdrojov rastlín, ktorá sa vykonáva štandardnými metódami, v rámci zberových expedícií, alebo samostatných výskumných projektov, pričom odber vzoriek genetických zdrojov z ich prirodzeného areálu výskytu je dovolený v množstve potrebnom na účely identifikácie rastliny a na jej rozmnoženie.

Priority:

- a.) pravidelné hodnotenie stavu hospodársky významných a genetickou eróziou ohrozených originálnych genotypov na úrovni starých a krajových odrôd na ich pôvodných stanovištiach

6.2 Zhromažďovanie

Zhromažďovanie genetických zdrojov rastlín *ex situ* sa realizuje formou získavania a výmeny semenných vzoriek so šľachtiteľskými a výskumnými pracoviskami, arborétami, botanickými záhradami, vysokými školami a ostatnými subjektami pracujúcimi s genetickými zdrojmi. Okrem toho sa za účelom ich zhromažďovania realizujú aj zberové expedície organizované na Slovensku a v zahraničí. Cieľom zberových expedícií je monitoring, zber, dokumentácia jedinečných a pôvodných genetických zdrojov rastlín. Získané vzorky rastlín sú zaradené do príslušných kolekcí, za ktoré zodpovedajú kurátori jednotlivých kolekcí v rámci Národného programu.

6.3 Hodnotenie

V procese hodnotenia genetických zdrojov rastlín sa uplatňujú poznatky evolúcie, botaniky, genetiky, agrotechniky, fyziológie, anatómie, fytopatológie, chémie, biochémie, molekulárnej biológie, matematickej štatistiky a biometriky, ktoré popisujú znaky morfológické, anatomické, fenologické, ekologické, biologické, molekulárne, chromozomálne, cytogenetické, biochemické, fyziologické a hospodárske. V poslednom období sa venuje zvýšená pozornosť obrazovým databázam, chromozómovým mapám a zostavovaniu fingerprintingov pomocou biomolekulárnych metód. Aj napriek tomu, že väčšinou je hodnotený fenotyp rastlín, na základe dlhodobjších štúdií je možné určiť stálosť a diagnostickú hodnotu znakov.

Genetické zdroje sa hodnotia v troch úrovniach a to ako:

- **Predbežné hodnotenie**, kde sa hodnotia všetky genetické zdroje rastlín, najmä ich zdravotný stav, vegetačná doba a klíčivosť semien
- **Základné hodnotenie**, kde sa hodnotia všetky genetické zdroje rastlín, najmä ich morfológické, hospodárske znaky a zdravotný stav.
- **Špeciálne hodnotenie**, kde sa hodnotia vybrané genetické zdroje rastlín z hľadiska chemického obsahu látok, technologickej kvality, z hľadiska fytopatologického a na základe molekulárnych markérov.

Metodiky riešenia jednotlivých druhov genetických zdrojov rastlín vypracovávajú kurátori kolekcí pre každý druh v zmysle zákona č. 215/2001 Z. z., ktoré metodicky vychádzajú zo schválenej Rámcovej metodiky riešenia jednotlivých skupín plodín (obilniny, strukoviny, krmoviny a trávy, technické a priemyselné plodiny a iné) a z medzinárodne schválených plodinových klasifikátorov.

Priority:

- a) vypracovanie a aktualizácia metodík hodnotenia genetických zdrojov pre rastlinné druhy v poľných, skleníkových a *in vitro* podmienkach
- b) inovácia a tvorba klasifikátorov pre klasifikácie hospodársky významných znakov
- c) zvyšovanie kvality informácií o genetických zdrojov získavaním charakteristík zo špeciálneho hodnotenia, s cieľom zvýšiť hodnotu genetického zdroja pre užívateľa

6.4 Dokumentácia a inventarizácia

Neoddeliteľnú súčasť práce s genetickými zdrojmi rastlín tvorí evidencia a dokumentácia všetkých semenných *ex situ* vzoriek generatívne množných druhov rastlín uskladnených v aktívnej a základnej kolekcii ako aj vzoriek vegetatívne množných druhov a *in vitro* udržiavaných kultúr. Medzi ďalšie činnosti podliehajúce informatizácií patrí príjem vzoriek, kontrola klíčivosti, monitoring semien, resp. testovanie životaschopnosti uskladnených semenných vzoriek v skladoch aktívnej a základnej kolekcie, regenerácia vzoriek ako aj distribúcia vzoriek žiadateľom.

Systém dokumentácie tvorí:

- Informačný systém genetických zdrojov rastlín Slovenska (GRISS), predstavuje jadro dokumentácie a inventarizácie genetických zdrojov rastlín
- príjmový denník (evidencia prírastku do kolekcie) - podklad pre tvorbu pasportných údajov o vzorke, z pasportných údajov pozostáva pasportná databáza
- poľný záznamník s plánikom pokusov (všetky údaje a záznamy týkajúce sa založenia vedenia poľných experimentov, vrátane predplodiny, obsahu živín v pôde a pH pôdy) - tvoria podklad pre popisnú databázu
- základné meteorologické údaje príslušného experimentálneho ročníka
- laboratórny záznamník (eviduje laboratórne experimenty, prípadne *in vitro* kolekcie atď.)
- rozborová kniha (údaje a výsledky z uskutočnených mechanických rozborov rastlín a ich častí, chemických rozborov a analýz)
- evidencia množstva semena v pracovnej, aktívnej a základnej kolekcii
- pracovný denník (zaznamenávanie množstva hodín vyžadovaných na riešenie podľa jednotlivých kategórií - riešiteľ, spoluriešiteľ, technickí pracovníci, robotníci)
- protokoly a Dohody o presune genetických zdrojov v rámci domácej a zahraničnej výmeny semenných vzoriek (sMTA - standard Material Transfer Agreement).

Pomocná dokumentácia:

- systémová a užívateľská dokumentácia k informačnému systému GRISS
- Multi-Crop Passport Descriptors List - MCPD v.2, platná od júna 2012 (Alercia et al., 2012).
- metodiky testovania vlhkosti, klíčivosti a životaschopnosti semien podľa ISTA a AOSTA
- štandardné klasifikátory pre jednotlivé rastlinné druhy (IPGRI/Bioversity, UPOV, ICARDA, ICRISAT, CIMMYT a iné)
- literárne podklady

6.5 Uchovávanie

Uchovávaním genetických zdrojov v Génovej banke SR na NPPC VÚRV Piešťany sa zabezpečuje ochrana genetickej diverzity rastlín a trvalé uchovávanie kultúrneho dedičstva národa. Genetické zdroje rastlín sa uchovávajú v účelových technických zariadeniach (génová

banka), v poľných kolekciách a repositóriách v rozsahu ustanovenom v Národnom programe. Formy uchovávanía genetických zdrojov sú *in situ*, *ex situ*, *in vitro* a *on farm*.

Priority:

- a) doriešiť opatrenia pre uchovávanie genetických zdrojov rastlín v repositóriách
- b) zabezpečenie ochrany ohrozených genetických zdrojov rastlín zo zrušených riešiteľských pracovísk Národného programu

6.6 Regenerácia

Vzorky uchovávaných genetických zdrojov rastlín génová banka navrhuje na regeneráciu v prípadoch ak:

- pri vstupnom teste sa zistila nízka klíčivosť naskladňovaných semien, alebo ich nevyhovujúci zdravotný stav
- v aktívnej kolekcii došlo k zníženiu počtu uskladnených semien alebo živých jedincov na kritickú hranicu
- pri monitoringu klíčivosti semien uchovávanej kolekcii v génovej banke sa zistila znížená klíčivosť pod kritickú hranicu stanovenú pre každý rastlinný druh.

Pri premnožovaní genetických zdrojov rastlín sa musí postupovať tak, aby nedošlo k zámene vzoriek, ich poškodeniu alebo pomiešaniu, resp. inému znehodnoteniu.

Priority:

- a) vo výskumných projektoch venovať zvýšenú pozornosť rozpracovaniu regeneračných metód ťažko množiteľných druhov.

6.7 Využívanie, distribúcia a poskytovanie informácií

Genetické zdroje rastlín sa využívajú v šľachtiteľských programoch, pri riešení vedecko-výskumných úloh, vo výukových programoch vysokých škôl a univerzít a v trvalých výsadbách neziskových inštitúcií a občianskych, záujmových a profesijných združení.

Všetky genetické zdroje rastlín by mali byť distribuované v súlade s národnými právnymi predpismi a príslušnými medzinárodnými zmluvami a dohovormi. Poskytnuté genetické zdroje rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo sú chránené duševným vlastníctvom a inými vlastníckymi právami, ktoré sú v súlade s príslušnými medzinárodnými dohodami a príslušnými národnými právnymi predpismi.

V zmysle rezolúcie FAO 8/83 sú semenné vzorky genetických zdrojov rastlín a informácie o nich poskytované žiadateľom bezplatne. Žiadateľ je však povinný pred prevzatím vzorky genetických zdrojov rastlín podpísať štandardnú Dohodu o výmene materiálu (sMTA), ktorá je medzinárodne platná. Žiadateľ sa tým zaväzuje, že prevzatý semenný materiál genetických zdrojov rastlín bude použitý len pre nekomerčné účely výskumu, šľachtenia a vzdelávania.

Vzorky genetických zdrojov rastlín nie sú poskytované laickej verejnosti pre účely praktického pestovania, alebo inú záujmovú činnosť. Jedna a tá istá semenná vzorka genetického zdroja môže byť konkrétnemu žiadateľovi poskytnutá len raz v priebehu 3 rokov. V zmysle všeobecne platných medzinárodných dohôd je maximálne poskytované množstvo pre jednu vzorku 200 semien. Génová banka SR ako poskytovateľ genetických zdrojov rastlín si vyhradzuje právo poskytnúť menšie množstvo semien.

6.8 Medzinárodná spolupráca

Národný program garantuje medzinárodné záväzky Slovenskej republiky v oblasti genetických zdrojov rastlín. Slovenská republika je zmluvný partner organizácie FAO/Biodiversity International so sídlom v Ríme a aktívne sa zúčastňuje práce v pracovných skupinách, participuje na medzinárodných projektoch týkajúcich sa ochrany a konzervácie genetických zdrojov rastlín.

Dvojstranné medzinárodné projekty a dohody sú zamerané predovšetkým na mapovanie biodiverzity, zhromažďovanie divorastúcich a pôvodných genetických zdrojov rastlín, netradičné rastlinné druhy využiteľné pre výživu a poľnohospodárstvo a aplikáciu metód hodnotenia a uchovávanania rastlín.

Priority:

- a) zvýšenie záujmu riešiteľských pracovísk Národného programu v zapájaní sa do medzinárodných projektov a grantov zasahujúcich problematiku štúdia, ochrany a využívania rastlinných genetických zdrojov a implementácia získaných poznatkov a výsledkov na domáce podmienky
- b) spolupracovať s centrálnou európskou databázou pre rastlinné genetické zdroje EURISCO a prispievať do špecializovaných plodinových databáz v rámci siete ECPGR.

7. BUDOVANIE A ROZŠIROVANIE KAPACÍT PRE OCHRANU BIODIVERZITY

Budovanie a rozvoj kapacít pre ochranu biodiverzity sa sústreďuje na tri úrovne – systémovú, inštitucionálnu a expertnú.

Základnými **systémovými kapacitami** je národná legislatíva a Európske nariadenia a smernice ktoré budú využívané v rámci Národného programu na roky 2015-2019. Východiskový bod predstavuje Dohovor o biologickej diverzite, na ktorý koncepčne nadväzuje aj schválenie Aktualizovanej národnej stratégie ochrany biodiverzity do roku 2020 a k nej prislúchajúceho Akčného plánu pre implementáciu opatrení z nej vyplývajúcich a zákon č. 215/2001 Z. z. o ochrane genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo, s vykonávacou vyhláškou MP SR č. 283/2006. Aktualizovaná národná stratégia ochrany biodiverzity bola koncipovaná na stanovenie aktuálnych cieľov ochrany biodiverzity v SR v súvislosti so stavom a trendmi biodiverzity v SR v rámci EÚ, s tým, že reflektuje národné a medzinárodné záväzky SR.

Činnosť týkajúca sa genetických zdrojov rastlín sa musí i na Slovensku odvíjať od Medzinárodnej zmluvy o genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo. Slovenská republika zavŕšila v roku 2010 prístupový proces k Medzinárodnej zmluve a k Dohode o založení Svetového zverenského fondu pre diverzitu plodín.

Jedným z východiskových bodov pre vymedzenie súčasného záväzku SR voči životnému prostrediu a trvalo udržateľnému rozvoju planéty je jeho súčasná pozícia ako členského štátu EÚ a skutočnosť, že SR pristúpila k väčšine zásadných globálnych environmentálnych dohovorov. Zmluvné strany Dohovoru o biodiverzite sa v októbri 2010 v

Japonsku (Nagoja) dohodli na prijatí aktualizovaného Strategického plánu ochrany biodiverzity 2011-2020, ktorý obsahuje 5 strategických cieľov a 20 čiastkových cieľov (tzv. ciele z Aichi). Víziou Strategického plánu ochrany biodiverzity 2011-2020 je „žiť v harmónii s prírodou“ a v širšom časovom rámci do roku 2050 zabezpečiť „ohodnotenie, ochranu, obnovu a rozumné využívanie biodiverzity, pričom udržiava ekosystémové služby, zdravú planétu a poskytuje prínosy nevyhnutné pre všetkých ľudí“.

Podobne aj jednou z priorít Programu rozvoja vidieka na roky 2014-2020 je: „Obnovovať, chrániť a posilňovať ekosystémy závislé na poľnohospodárstve“. Dôležitou súčasťou priority je aj zastavenie poklesu vzácnych stanovišť voľne žijúcich druhov rastlín a živočíchov, a to hlavne v územiach sústavy NATURA 2000.

Inštitucionálne kapacity plní MPRV SR, ktoré riadi výkon štátnej správy vo veciach ochrany a trvalo udržateľného využívania genetických zdrojov rastlín, určuje hlavné smery týchto činností a zabezpečuje ich financovanie v zmysle zákona.

Expertné kapacity vytvára NPPC VÚRV v Piešťanoch spolu s pracovníkmi Génovej banky SR tým, že jednou z jeho hlavných náplní je i zabezpečovanie komplexného výskumu a zhromažďovania poznatkov z oblasti trvalo udržateľného využívania a ochrany prírodných zdrojov pre pestovanie rastlín.

Pre Génovú banku SR vyplývajú zo zákona úlohy ako je uchovávanie genetických zdrojov rastlín, zriaďovanie riešiteľských pracovísk a ustanovovanie kurátorov jednotlivých kolekcí plodín. Ďalšími aktivitami je spolupráca s fyzickými a právnickými osobami a obcami pri monitorovaní a zabezpečovaní ochrany genetických zdrojov rastlín, uskutočňovanie výskumu a rozvoja genetiky a šľachtenia rastlín pri využívaní genetických zdrojov rastlín pre potreby výživy ľudí, zvierat a poľnohospodárstva. Propaguje a podporuje využívanie vedeckých poznatkov výskumu genetických zdrojov rastlín na rozvoj metód ochrany a trvalo udržateľného využívania biologických zdrojov, uskutočňuje medzinárodnú technickú a vedeckú spoluprácu vrátane výmeny informácií v oblasti ochrany a trvalo udržateľného využívania genetických zdrojov rastlín, vypracováva návrhy metodík na hodnotenie a uchovávanie genetických zdrojov rastlín v kolekciách podľa druhov a rodov.

8. MANAŽMENT NÁRODNÉHO PROGRAMU

8.1 Rada genetických zdrojov rastlín

Rada genetických zdrojov rastlín (ďalej len „Rada“) je odborným, konzultačným a poradným orgánom koordinátora Národného programu. Členov Rady menuje koordinátor Národného programu v zmysle štatútu a organizačného poriadku Rady. Rada sa zúčastňuje posudzovania a vypracovania rôznych stanovísk za SR. Rada sa riadi organizačným a rokovacím poriadkom .

8.2 Génová banka SR

Génová banka SR predstavuje účelové technické zariadenie nachádzajúce sa vo Výskumnom ústave rastlinnej výroby v Piešťanoch, ktorý je súčasťou Národného poľnohospodárskeho a potravinárskeho centra Lužianky. Zabezpečuje skladovanie semien genetických zdrojov rastlín, za účelom ich strednodobého a dlhodobého uchovávaní, s udržením ich genetickej informácie v podmienkach *ex situ*. Manažment činností génovej banky je štandardne zabezpečovaný na základe jej štatútu .

Genofond vegetatívne množených druhov sa v prevažnej miere udržiava v poľných kolekciami v špecializovaných sadoch, viniciach - repositóriách, botanických záhradách, arborétach a *in vitro* kolekciami. Je to významná a neoddeliteľná súčasť Národného programu, zabezpečujúca ochranu prírodných zdrojov na úrovni sústredeného domáceho a zahraničného genofondu z viniča, ovocných, okrasných a ostatných úžitkových druhov rozmnožujúcich sa vegetatívnym spôsobom. Zásady pre zriaďovanie a prevádzkovanie repositórií na Slovensku sú rozpracované v samostatnom dokumente.

8.3 Informačný systém

Informačný systém genetických zdrojov rastlín Slovenska (GRISS - Genetic Resources Information System of Slovakia) (ďalej len informačný systém) predstavuje jadro evidencie a dokumentácie informácií o genetických zdrojov rastlín. Dostupný je na URL adrese <http://griss.vurv.sk>.

Základná štruktúra informačného systému

Informačný systém predstavuje on-line web portálové riešenie pre komplexný manažment informácií v oblasti výskumu genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo a na podporu procesov spojených s manažmentom vzoriek genetických zdrojov rastlín uskladnených v Génovej banke SR podľa medzinárodných zásad a v súlade s Národným programom. Z hľadiska cieľových skupín užívateľov a s tým súvisiacich funkcionalít sa člení na dve funkčné a vzájomne previazané časti:

1. **Front-office - verejná časť**, určená je predovšetkým odbornej verejnosti, slúži na komunikáciu a šírenie poznatkov získaných z oblasti výskumu genetických zdrojov rastlín na Slovensku. Predovšetkým sa jedná o prezentáciu a účinnú komunikáciu základných informácií o vzorkách genetických zdrojov rastlín uložených v Génovej banke SR. IS slúži užívateľom predovšetkým na vyhľadávanie vzoriek genetických zdrojov rastlín a doplnkových informácií o nich a na objednávanie vzoriek žiadateľmi.
2. **Back-office - neverejná časť**, dostupná len oprávneným užívateľom prostredníctvom užívateľského mena a hesla. Určená je predovšetkým kurátorom genetických zdrojov rastlín a zamestnancom manažmentu génovej banky na komplexný manažment všetkých *ex situ* semenných vzoriek generatívne množených druhov genetických zdrojov rastlín uskladnených v aktívnej a základnej kolekcii v Génovej banke SR. Systém obsahuje web rozhranie, ktoré umožňuje vstup údajov od primárnych poskytovateľov dát (kurátorov) prostredníctvom internetu.

9. PRÍSTUP, PRÍNOS A VYUŽÍVANIE GENETICKÝCH ZDROJOV RASTLÍN

Prístup ku genetickým zdrojom je daný medzinárodnými dokumentmi a tak sú právnické a fyzické osoby oprávnené využívať tieto genetické zdroje rastlín najmä na účely šľachtenia nových odrôd rastlín, na výskumné, študijné a poznávacie účely, na tvorbu krajiny, na vytvorenie, alebo vyvinutie biotechnológií a ďalšie iné aktivity. Dosiachnutie cieľov, ktoré sú deklarované v európskych i globálnych dokumentov týkajúcich sa ochrany biodiverzity i samotných genetických zdrojov, prístupu k nim a k ich využívaniu vyžadujú aby sa v plnej miere angažovalo široké spektrum zainteresovaných strán, a aby tieto strany v plnej miere aktivizovali všetky možné zdroje prostriedkov na splnenie svojich záväzkov.

Verejné povedomie, či informovanosť je hlavným kľúčom k zmobilizovaniu všeobecného presvedčenia a k vytvoreniu a podpore primeraných krokov v rámci štátu. Oboznámiť kľúčové spektrum obyvateľstva s významom genetických zdrojov rastlín je rozhodujúce pre úspech ktoréhokoľvek národného programu ochrany genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo. Program zameraný na verejnú informovanosť môže podporiť rozvoj medzinárodných väzieb a mechanizmov spolupráce, akými sú napr. pracovné siete. Dlhodobým cieľom je plne integrovať verejnú informovanosť do aktivít všetkých lokálnych, národných, regionálnych a medzinárodných programov. Národné ciele a plánovanie by mali zohľadňovať úlohu, ktorú môže zohrať verejná informovanosť pri vytváraní pevnej bázy pre ochranu a využitie genetických zdrojov rastlín.

Národné programy by mali priblížiť technológie a nástroje verejnej informovanosti, vytvorené na regionálnej a medzinárodnej úrovni, aby ich potom využili pre vlastnú informovanosť. Poznanie hodnoty genetických zdrojov rastlín a úlohy vedeckých pracovníkov, šľachtiteľov rastlín, farmárov a spoločentiev pri ich uchovávaní a zlepšovaní, by malo byť presadzované na školách všetkých stupňov, ale aj v špecializovaných poľnohospodárskych výskumných inštitúciách. Vzhľadom k skutočnosti, že sú v kolekciiach Národného programu zhromažďované genetické zdroje významné pre výživu a poľnohospodárstvo je ich uplatnenie smerované najmä do šľachtiteľského zlepšovania pestovaných rastlín, alebo je orientované na priame pestovateľské využitie rastlín netradičných či málo pestovaných (minoritných) druhov.

Kvalitne zhodnotené a zdokumentované genetické zdroje rastlín môžu veľmi efektívne prispieť k tvorbe nových odrôd so zdokonalenými vlastnosťami. V tomto smere môžu byť genetické zdroje rastlín zdrojom odolnosti k významným hospodárskym chorobám a zvlášť k meniacemu sa spektru patogénnych organizmov. Ďalšou oblasťou, pre ktorú sú genetické zdroje rastlín cenným zdrojom génov a génových komplexov je kvalita získavaných rastlinných produktov. K dosiahnutiu takýchto cieľov je nevyhnutná čo najtesnejšia spolupráca kurátorov kolekcii so šľachtiteľom. Údaje získané v priebehu hodnotenia genetických zdrojov rastlín slúžia šľachtiteľovi pri výbere vhodných materiálov - donorov znakov a vlastností pri tvorbe nových odrôd.

10. OPATRENIA NA REALIZÁCIU A KONTROLU PLNENIA ÚLOH NÁRODNÉHO PROGRAMU

Úlohy Národného programu sú plánované v zmysle zákona č. 215/2001 Z. z. o ochrane genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo na päťročné obdobie so zmluvným zabezpečením riešenia v každom jednotlivom roku.

Koordináčne pracovisko NPPC v zmysle platnej legislatívy predkladá odpočet vecného plnenia úlohy odbornej pomoci pre MPRV SR a plnenie úloh Národného programu vo forme výročnej správy o vykonaných prácach s genetickými zdrojmi rastlín. Ročná správa je oponovaná na verejnej obhajobe a predložená na schválenie na MPRV SR.

Spoločenský a ekonomický prínos z realizácie Národného programu prispieva priamo, ale i nepriamo k realizácii úloh vyplývajúcich z medzinárodných záväzkov, národných stratégií, platnej legislatívy ako aj sociálno-ekonomických a rozvojových programov v oblasti agropotravinárstva, krajnotvorby a rozvoja vidieka.

10.1 Financovanie Národného programu

Národný program na obdobie 2015 – 2019 zjednocuje problematiku ochrany genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo v zmysle prijatého Dohovoru o biologickej diverzite, Medzinárodnej zmluvy o genetických zdrojoch rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo, Stratégie EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2020 a Aktualizovanej národnej stratégie ochrany biodiverzity do roku 2020 a uvádza ho do plného súladu so všeobecnými platnými právnymi normami. Nový Národný program v súlade so Stratégiou výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu Slovenskej republiky (RIS 3) má zjednodušiť proces transformácie vedeckých poznatkov na inovatívne produkty a služby v oblasti rastlinnej výroby, ktoré zlepšujú život občanov a vytvárajú nové podnikateľské príležitosti.

Národné poľnohospodárske a potravinárske centrum Lužianky VURV Piešťany ako koordináčne pracovisko Národného programu v rozsahu svojich kompetencií určených ustanovením § 6 zákona č. 215/2001 je štátna príspevková organizácia MPRV SR. Finančné prostriedky na realizáciu Národného programu ochrany genetických zdrojov rastlín a činnosť Génovej banky SR vykonávanú v rozsahu Národného programu, mu môžu byť poskytnuté:

- z rozpočtovej kapitoly Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka v rámci **odbornej pomoci pre sekciu Poľnohospodárskej politiky a rozpočtu v riadiacej pôsobnosti MPRV SR.**

Rozsah financovania Národného programu pre:

- I. Národné poľnohospodárske a potravinárske centrum na koordinovanie Národného programu a riešenie úlohy „Prevádzka Génovej banky SR“ v rámci Národného programu pre svoje pracoviská predpokladá potrebu ročného objemu finančných prostriedkov vo výške 360 000 €.
- II. Odhadovaný ročný objem finančných prostriedkov na riešenie Národného programu pre riešiteľské pracoviská zmluvne zriadené podľa ust. § 8 a 9 zákona č. 215/2001 Z. z., (právnické osoby a fyzické osoby rezortu pôdohospodárstva), je potrebný ročne vo výške 400 000 €

Zdôvodnenie:

Odhadovaný ročný objem finančných prostriedkov pre „Prevádzku Génovej banky SR“ bol spracovaný na základe minimalizácie činností vykonávaných v Génovej banke v ostatných rokoch a podľa minimálnych finančných potrieb v predchádzajúcich 5 rokoch.

Podľa prehľadu pasportizovaných vzoriek genetických zdrojov rastlín je uchovávaných v Génovej banke SR celkom 26 422 vzoriek v ex situ v kolekciiach genetických zdrojov rastlín: obilniny v počte 10987 vzoriek, strukoviny v počte 3 587, trávy v počte 2 013, vinič v počte 1 718, kukurica v počte 1 682, ovocné stromy v počte 1 596, krmoviny v počte 1 168, priemyselné a energetické plodiny v počte 806, ľuľok zemiakový v počte 747, zelenina v počte 603, olejniný v počte 600, aromatické a liečivé rastliny v počte 414, pseudoobilniny 263, repa v počte 155, kvety v počte 66, okrasné dreviny, ruže v počte 17 vzoriek.

Finančná podpora pre prevádzku Génovej banky Slovenskej republiky bude okrem potrieb trvalo udržateľnej prevádzky zabezpečovať a vykonávať zhromažďovanie, hodnotenie, charakterizáciu, informatizáciu a prístup ku genetickým zdrojom a ich využívanie. Uvedené úlohy a ciele vyplývajú z dôvodu realizácie medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky.

Odhadovaný ročný objem finančných prostriedkov pre riešiteľské pracoviská Národného programu bol spracovaný podľa kalkulácií nákladov pracovísk v ostatných rokoch a podľa vykonávaných činností pre potrebu zabezpečenia hodnotenia, udržiavania a využívania kolekcii genetických zdrojov rastlín v poľných podmienkach stanovených v Národnom programe a pre trvalo udržateľnú ochranu genetických zdrojov. V kalkulácii nákladov boli zohľadnené oprávnené nákladové položky na priamy materiál, mzdové a ostatné osobné náklady na zamestnancov vrátane odvodov do zdravotného a sociálneho poistenia, náklady na pomocný materiál pre pokusy a pre laboratórnu a testovaciu činnosť, náklady na cestovné, služby a nepriame náklady.

Zabezpečenie financovania aktivít pre Národný program na ďalšie roky je dôležité i z toho dôvodu, že Slovenská republika sa nielen vo svojej legislatíve zaviazala riešiť a financovať tieto aktivity, ale i z dôvodu medzinárodných dohovorov ku ktorým pristúpilo v posledných rokoch ako členská krajina EÚ. Pre dosiahnutie cieľov Národného programu sme sa zaviazali: že zabezpečíme ich integráciu do odvetvových politík a koncepcií, ochranu pôvodných a domestikovaných druhov, ekosystémov a prírodných stanovišť, budeme podporovať výskum a monitoring genetických zdrojov, rozvoj metód trvalo udržateľného využívania biologických zdrojov, podporu vedeckého a technického vzdelávania, propagáciou a výchovou obyvateľstva k ochrane biodiverzity, uľahčíme prístup k svojim biologickým zdrojom pre environmentálne vhodné využívanie.

I napriek tomu, že Koncepcia rozvoja pôdohospodárstva SR na roky 2013-2020 rieši podporu ochrany a trvalého využívania genetických zdrojov, sa do podpornej schémy v rámci Programu rozvoja vidieka SR na programovacie obdobie 2014 – 2020 nedostala.

ZÁVER:

V zmysle zákona NR SR č. 215/2001 Z. z. dokument Národný program ochrany genetických zdrojov rastlín pre výživu a poľnohospodárstvo vypracoval kolektív pracovníkov NPPC VÚRV Piešťany, oddelenie Génová banka SR.

Piešťany november 2014